

Arnošt **Lustig** (21. 12. 1926 Praha – 26. 2. 2011 Praha)

Český spisovatel, novinář a scenárista židovského původu, v beletristické tvorbě se věnoval téměř výhradně **holokaustu**, který sám za Druhé světové války zažil jako vězeň v nacistických koncentračních táborech.

Arnošt Lustig prožil své dětství v **pražské předměstské čtvrti Libni**. Jeho otec byl **drobný obchodník**, tvrdě postižený Velkou hospodářskou krizí. V r. 1941 byl Arnošt Lustig – v podmínkách německého Protektorátu Čechy a Morava – kvůli svému židovství vyloučen ze střední školy, a tak se učil krejčím. Celá rodina Lustigových byla v r.

1942 deportována do **ghetta v Terezíně** a odtud do **koncentračního tábora Osvětim** v německém záboru Polska. Otcův život tam skončil v plynové komoře, matka a Arnoštova starší sestra byly poslány do koncentráku Mauthausen v rakouské části Německa a válku přežily. Arnošt Lustig byl přemístěn do koncentračního tábora **Buchenwald** v Německu. V dubnu 1945 byl spolu s mnoha jinými vězni převážen – v jednom z tzv. **transportů smrti** – z Buchenwaldu do koncentráku Dachau, ale po cestě se mu podařilo uprchnout; dorazil do Prahy, kde se skrýval do květnového konce války.

V zotavovacím táboře pro židovské sirotky se seznámil s českou židovskou dívkou **Věrou Weislitzovou** (1927 – 2009), která také přežila Osvětim, ovšem téměř všichni její příbuzní tam zahynuli.

V letech 1945 – 1950 Lustig vystudoval **žurnalistiku** na vysoké škole, ale souběžně již jako **novinář** pracoval. Dvakrát (**1948 a 1949**) působil jako **zpravodaj v Izraeli**, jenž se (v první arabsko-izraelské válce) bránil – mj. s vydatnou československou pomocí – proti útočící koalici okolních arabských států. Věra sloužila – spolu s jinými Čechoslováky – v izraelských ozbrojených silách; v r. **1949** ona a Arnošt Lustig uzavřeli v Izraeli **sňatek** a vrátili se do Československa – do Prahy. Měli pak dvě děti, syna Josefa (*1951) a dceru Evu (*1957).

Po vojenské službě (1952 – 1953) Lustig pracoval v Československém rozhlasu (1953 – 1958), v redakci populárního týdeníku *Mladý svět* (1958 – 1961) a jako scenárista Filmového studia Barrandov (1961 – 1968). Souběžně s těmito profesemi publikoval hojně v mnoha novinách a časopisech. Byl členem komunistické strany.

Jeho prvními knížkami byly **povídkové soubory *Noc a naděje* a *Démanty noci*** (obojí 1958), ve kterých již uchopil své ústřední spisovatelské téma: střetnutí mladých lidí s mašinérií holokaustu, tedy německými nacisty realizovaného ponižování, týrání a fyzické likvidace osob židovského původu za Druhé světové války. Lustig se cítil být více **povídkářem** než romanopiscem a i jeho rozsáhlejší díla mají spíše charakter moderní novely. V 60. letech byla jeho tehdejší nejvýznamnější díla zfilmována, přičemž on sám se podílel na scénářích.

Lustig navázal přátelství s dalšími českými autory židovského původu, zejména s **Ludvíkem Aškenazym** (1921 – 1986), který mu pomáhal proniknout do novinářského řemesla, a **Otou Pavlem** (1930 – 1973), jehož rodina přežila holokaust.

Lustig umělecky zpracovává **střetnutí mladého člověka s holokaustem** jako koncentrovaný příklad **tragického osudu člověka zejména v moderní době**, kdy tíživé dějinné události neodvolatelně pronikají do individuálních životů obyčejných lidí. Lustigovi hrdinové, či spíše hrdinky – často jimi jsou mladé, krásné dívky – mají vícevrstevnaté **charaktery**. Vnější tlak přinášející bezprostřední ohrožení života vede k tomu, že pod nánosem lidských slabostí se odhaluje zdravá podstata statečného člověka, často ústící do rázného činu. O tom všem Lustig vypráví civilním, neemotivním a nepatetickým, ovšem analytickým stylem, jímž se přibližuje **neorealismu** (literárnímu a filmovému) druhé poloviny 20. století; v české literární historii bývá tento přístup chronologicky řazen do **druhé vlny prózy o druhé světové válce** (patří sem i Jan Otčenášek, Josef Škvorecký aj.).

Arnošt Lustig patřil k výrazným postavám **československé liberalizační kultury 60. let**. Invaze sovětské armády v srpnu 1968 jej s rodinou zastihla na dovolené v Itálii. Rozhodli se zůstat v **zahraničí**: krátce žili v Izraeli (1968 – 1969) a Jugoslávii (1969 – 1970), pak se usadili ve Spojených státech. Lustig tam vyučoval na univerzitách, nejdéle (1973 – 2004) na University of Washington, D. C. (od 1978 tu byl profesorem); Manželka Věra pracovala jako překladatelka.

Po r. 1989 Lustig pobýval střídavě v Americe a Československu / České republice. Ve své pokračující popularizační činnosti přibližoval tematiku holokaustu a emigrace zejména mladé generaci: navzdory přibývajícím letům byl charismatickým a energickým vypravěčem i společníkem.

V r. 1995 se stal šéfredaktorem české mutace světově proslulého lifestylového časopisu pro muže **Playboy**. V r. 2009 hrál vedlejší roli v nenáročné filmové komedii *Libáš jako Bůh* (režie a scénář Marie Poledňáková).

Syn Josef je filmař, dcera Eva antropoložka.

Některá díla:

Povídkové soubory *Noc a naděje* (1957), *Démanty noci* (1958), *Hořká vůně mandlí* (1968; název odvozen od pachu vražedného plynu používaného v koncentračních táborech).

Novely *Dita Saxová* (1962; o dívce, která se po válce vrací z koncentračního tábora), *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* (1964; podle skutečné události, kdy se skupina židovských podnikatelů v r. 1943 vrátila z amerického exilu do Itálie, ale byla tam zajata Němci), *Nemilovaná (z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)* (1979; o prostitutce v terezínském ghettu).

Arnošt Lustig (1926 – 2011): Nemilovaná

Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.

(psáno kolem 1976; vydáno poprvé česky v Kanadě 1979, podruhé anglicky ve Spojených státech 1985, po 1989 vícekrát v České republice i jinde ve světě)

1. srpna. Jednou. Spona do vlasů a hřebínek.

6. srpna. Třikrát. Vycházková hůl. Dámský deštník. Plnicí pero a lahvička modrého inkoustu.

11. srpna. Šestkrát. Sklenice řídkého mléka pro nemluvnata. Tlumok a pánské galoše. Dámský příruční kufr z vulkánfibru. Osminka žitného chleba. Přídavkové lístky pro těžce pracující.

Je to už jedenáctý den, co spím na půdě vedle Hasičského domu na třídě L. Pan L. pro mě nechal zařídit mansardu. Mám odtud výhled okénkem ve střeše na hory a na Hamburská kasárna, odkud odjíždějí transporty a kam přijíždějí nové. Na severní baště rostou olše a lípy. Listí začalo žloutnout. Nejdříve zežloutne, pak opadá.

Ráno jsem se probudila ve tři hodiny. Jedna z krys, která je tu doma dávno přede mnou, škrábala v podlaze jako kočka nebo pes. Podívala jsem se okénkem ve střeše. Nebe bylo jasné, plné srpnových hvězd. Viděla jsem všechny ty nebeské konstelace, jejichž jména jsem dávno zapoměla nebo nikdy neznala. Včera pršelo. Bylo to něco jiného, než když jsem ještě před dvěma týdny bydlela s Ludmilou v Domově dívek na L 410 a slyšely jsme bušit kapky na dlažbu, na okna, stromy a okapy. Vím, že sem nezateká.

Jednou. Krabička zápalek.

Seděl u mne starý O. a zůstal skoro až do rána. Vypráví mi o svých cestách po světě a nikdy se mě ani nedotkne. Stačí mu, že je se mnou, nebo že ho poslouchám. A není to žádný trik, cítím, že prostě opravdu nic nechce, nebo že nechce to, co je spíš pro mě spojené už skoro se vším. (...)

O. mi vyprávěl o Africe. Má zmrzačené prsty, jak mu je opalovali na Malé pevnosti za to, že maloval, co viděl a čemu jeho vyšetřující důstojník říkal „Greul Geschichten“.

O. mi líčil, jak vypadá Sahara. Jak se písek vlní jako zlaté moře. Jak člověk dýchá, jako by pil horký vzduch. Na začátku pouště je prý celé podzemní město, kde mají místní pouštní lidé svoje příbytky, koně, domácí zvířata a studny, takže tam žijí, jako by žili v nějaké hmatatelné noci. Pak mi líčil jednu ze slavností, kde si domorodci při svitu vysokých ohňů uprostřed noci vpichují dýky nebo meče z jedné strany hrdla, aby nuž prošel skrz a vylezl na druhém konci, aniž by se objevila kapka krve. Ale ve dne nikdy neviděl ani stopu po nějakém podzemním městě, mohl tam vstoupit jen v noci.

Ráno mě vzal za ruku, podíval se na mě a rozplakal se.

Jednou. Slánka z modrobílého míšeňského porcelánu.

Nemám to ani daleko odtud do Magdeburských kasáren, kde je teď moje kuchyně a odkud dostávám svůj příděl. Pan L. mi přinesl jídelní lístek. „*Speisenfolge der Wochen*“. Můžu si v tom číst.

Nemám naštěstí daleko ani do blázince v kasárnách Kavalír, kde je právě zavřená dcera zakladatele sionismu, pana Theodora Herzla. Pan L. říkal, že většinou mají géniové připitomělé děti a že asi výjimky potvrzují jen pravidlo. Kromě toho mi pan L. přinesl poslední výtisk jejich *Mitteilungen der Jüdischen Selbstverwaltung Theresienstadt*, jakým transportům se vydává pošta, kdy můžu odevzdat prádlo a že vedení vyhlásilo s německým souhlasem soutěž na pojmenování Bašty III., ovčince a ještě nějakých dvou ulic, a první cena je krabička sardinek, druhá půl kila mouky, čtvrt kila cukru a deset deka sany a třetí cena mě už nezajímala, protože pan L. připojil, jako

obyčejně, rozsudky našeho židovského soudu, abych viděla, že mají věci pevně v rukou. Za rozkrádání balíčků zavřeli na čtyři neděle do vězeňských cel v Magdeburských kasárnách židovští soudci a židovská policie osm lidí, za to, že nenastoupili do práce, dostali čtrnáct dní nějaký pan Schilling a pan Scheidl, za to, že se mu rozutekli dělníci, dostal týden nějaký Kurt Besser. V kavárně na Hauptstraße 2 dávají v pátek klavírní koncert Sommer – Herz (Chopin) a v sobotu Beethovena. začíná se v 19.15 a vstup je volný. Banka je otevřena v pondělí od 7.30 do 12.30 a Centrální koupelny na Parkstraße pro transporty s lichým koncovým číslem v úterý, ve čtvrtek a v neděli. Má se šetřit topivem, samozřejmě. Počítám, že budeme dostávat jídlo studené a v koupelnách se spokojíme se studenou vodou.

Blázinec vypadá mezi stromy, postavený z čerstvých cihel, jako pekárna. Kousek dál je Odvšivovací stanice s vysokým komínem a ještě dál je pošta. Na velkém kasárenském dvoře blázince se kdysi proháněly jezdecké pluky císařovny Marie Terezie...

Po koních není ani památky, jen udusaná hlína na všech dvorech kasáren a na střechách obytných stavení a někdejších stájí, kde jsou teď nemocní, zarůstá zelenošedým mechem.

Je to už naše obvyklá vycházka, když přijde Ludmila. Někdy se k nám přidá i Milena. Jednou Milena řekla: „Už se nám stejně nemůže nic horšího stát.“

Na to Ludmila odpověděla: „Jak to? Můžeš taky zešílet.“ (...)

14. listopadu. Zdálo se mi znovu o německém leteckém důstojníkovi. Bylo to, jako bych skoro chtěla, aby se mi o něm zdálo. (...)

Objevil se u mě na půdě mezi schodištěm a dveřmi, které jsem nechala otevřené, dokud někdo nepřijde. Byl elegantní, vymrzlý a brunátný ve tváři, v modrém soukenném kabátu s širokým opaskem, a dlaní si přidržoval svůj letecký mečík na dvou ozdobných šňůrách.

„Tuhle dýku mi udělal můj osobní mečíř v Sauerlandu... Ukoval mi ji z těžby kousek odtud, z rudných zásob v Železných horách.“

Trvalo chvíli, než si sejmul čapku. Má plavé, skoro bílé nebo platinové vlasy, jemné jako žena, modré, inteligentní, na můj vkus trochu chladné oči a velice ostře řezané rysy ve tváři. Je vysoký a štíhlý. Pohybuje se volně, beze spěchu, jako by byl navyklý už od dětství vydávat rozkazy a vyslovovat svá přání, aniž by čekal odpor.

„Pojď blíž,“ říká. „Perla Sch.“ A dívá se, jako by říkal: „Židovská kurva. Kdo by to řekl. Židovská kurva.“

Vím přesně, co chce, abych mu pomohla svléknout, nebo lépe řečeno, abych nechtěla víc než to, že mi pomůže při svlékání ze svého kabátu, a pak že už chce, abych se o něj postarala od začátku až do konce.“ (...)

Ludmila se mě zničehonic zeptala u zdi za blázincem: „Jak ti bylo, když jsi viděla poprvé nahého muže?“

Myslela asi na to, jaké to je, když se ukáže holka poprvé muži. Vím, že vidí hodněkrát předtím nahá sebe samu, buď v zrcadle, nebo bez. Vím taky, co to znamená pro mě být nahá. Znamená to čekání, trpělivost i netrpělivost, výzvu, hlad, vztek, splátku a dluh. Všechno, co je tělo a duše, maso a naděje, touha a strach. Nabídka i odmítnutí. Žádost a vzdor. Být nahá znamená začátek i konec, okamžik i trvalost, domýšlivost i opak domýšlivosti, ale ještě něco jiného než skromnost, i když taky skromnost. (...)

19. listopadu. Pětkrát. Flanelová pánská košile. Tkaničky do vysokých šněrovacích bot. Tepláky. Dva tucty dámských kapesníčků. Japonský vějíř.

20. listopadu. Jednou. Čtvrťka žitného chleba. Tříkrát. Třicet marek. Dvě a půl deka margarínu. Sáček sušené cibulky. (...)

21. listopadu. Ludmila mi řekla až na poslední chvíli, že dostala povolání do transportu, a když pan L. nepřišel a nemohla jsem ho najít, viděla jsem sama, že Lídin osud je zpečetěn. Všechny věci, které se v mém životě staly a měly i ten nejmenší rozhodující význam, se staly pomalu, neodvolatelně a jakoby beze spěchu. (...)

„Vím, co je to naděje,“ řekla Lída. „Záplata na všechno, co se ti roztrhalo nebo rozpáralo, opotřebovalo a sešlo.“

„Nadějí nedospíváš,“ řekla jsem.

„To jsi na omylu, naopak, jenom nadějí dospíváš.“

„Dospíváš hladem, zimou, úzkostí, jak si s tím dokážeš poradit,“ řekla jsem. (...)

„Co od sebe chceš?“ zeptala se Ludmila a nespouštěla oči z toho člověka, který – možná – byl tím, o němž mluvila Milena a její bratranec.

„Myslíš, že dospělost je mít sílu říct některým věcem nebo lidem ne?“ zeptala jsem se místo odpovědi. „Ovládat se, když ti všechno dovoluje být zvíře? Připustit, že napětí, omezení nebo nebezpečí jsou denní chlebiček?“ (...)

Ptám se, proč se tolik nádherných mužů nebouří proti Hitlerovi a jeho vojákům a zmocněncům, proti zdejšími nacistům, proti všemu, co nám tak nekonečně leze krkem, minutu za minutou, den za dnem, rok za rokem.

Pan L. mi řekl: „Dovedeš si představit, jak kdysi vypadaly zápasy gladiátorů, když římský císař shlížel do obrovské arény, v níž byl muž, proti kterému vypustili z dvířek a klecí v hradbách lva? Víme i teď, z pouhé ozvěny zápasu, jak k nám ještě doléhá, co se dělo, a jak jediné mohl skončit. Nešlo o to, kdo bude poražený a kdo vítěz, jestli člověk nebo lev. Šlo jenom o to, zda člověk prohraje důstojně v drápech a v tlamě lva, nebo jako ubožák. To je i naše otázka. Moje i toje otázka.“

„Muži by měli bojovat,“ řekla jsem. „I ženy by měly bojovat. I děti. Nechci, aby se o nás říkalo, že jsme se chovali jako staré báby.“

„Myslíš, že by na našem místě byli Rusové, Francouzi nebo Američani lepší, ponechání sami proti lvu v aréně, vyhladovělí, osamělí, lhostejní všem, doslova všem, miláčku, nepohodlní předtím i potom, budoucím vítězům stejně jako poraženým? Myslíš, že by byli alespoň o vlas, o zlomek, o stín jiní, nebo lepší než my?“

„Přece si myslím, že by se mělo bojovat, že by muži měli bojovat, i ženy a děti, silní i mrzáci, starci, kdo má dvě ruce a deset prstů, nebo jen jednu ruku a pět prstů s ostrými nehty,“ opakovala jsem mu.

Do ghetta přivezli transportem ze západu holandského pilota, který nemá ruku a nohu; ztratil je, když ho sestřelili nad Německem v anglickém letadle, a našli mu v papírech i mezi nohama, km patří. je to modrooký blondák a chodí po korze s dvěma holemi. myslím, že není v ghettě muž, který by byl žádoucnější pro všechny holky, ženy, než náš Holanďan. (...) Myslím, že na něj pan l. žárlil. myslím, že na něj žárlí všichni muži, o nichž jsme posledně s panem L. mluvila. byla to žárlivost, i závist, i obdiv. (...)

S panem L. jsem se hlouběji uvědomila svůj život, jeho život, životy lidí kolem, i když jsou ve vzduchu, ne na papíře. Na papíře, jak vidím, se zachycuje jen – nebo většinou – úzkost, naděje, touha a strach. Možná že tříšť, střepinky příběhů, ale ne příběh sám.

Taky pan L. se mě jednou zeptal, jak to chutná. (...) Chutnal mě nejčastěji jako oblaky, jako hodiny před tím, než se spustí déšť, hustý, silný a přece měkký. Někdy mi chutnal jako zperlený, zpěněný čaj, když se přelije z koflíku do koflíku anebo z konvice. Jako by člověk ochutnal perly v tekuté podobě, napojené matkou perlou, jejím vemínkem, vyvařené v nejlepší cejlonském čaji. Mírně nahořklé, maličko jako vybraná smetana, ale nepopsatelně krásné. (...)

Jednou. Láhev petroleje. Pytel uhlí. Stopadesát marek. Lékárnička s první pomocí. (...)

Rabín B. se oběsil. Nějak se mu doneslo, že jeho děti poslal na východě německý doktor do D lágru do dvacátého čtvrtého baráku, kde injekcemi s jedem a olovem chtěl změnit barvu jejich očí z hnědých na modrou a jejich vlasů z tmavých na plavou. (...)

Proč nevyreklamoval pan L. svou rodinu, jako to dělal s mou kartičkou? neměl tenkrát tak dlouhé prsty? Jednou mi řekl: „Ty, které máme rádi, milujeme i s tím, co na nich nenávidíme.“ Měl v hlase únavu z lidí, kteří se nepřihlásili, když mohli, a odjíždějí nedobrovolně, už sami. Neznala jsem ani jeho ženu, ani jeho děti.

21. *prosinec*. Věděla jsem už několik dní, že letecký důstojník přijde, pokud je ještě v pevnosti. Nevěděla jsem jen kdy, a nevím, jestli jsem si to tolik přála nebo jestli to pro mě bylo jako zkouška něčeho jiného. Dívala jsem se na něj, jak stál ve dveřích, ve svém krásném soukenném modrém kabátě, s mečíkem nízko po boku. Držel ruce v kapsách. usmíval se na mě, jako když přišel podruhé a viděl moje překvapení, že ho vidím, protože jsme tenkrát nečekala, že ještě přijde. Ale pak jsem věděla, co ho zajímá, co je to jediné, co ode mě chce, a jak jednou připustil, že je tím posedlý, jao by už nic mimo to neexistovalo. (...)

„Jsem zase tady,“ řekl. Podívala jsem se na něj.

„Vypadáš jako posledně, skoro až příliš dobře udržovaná na poměry,“ řekl. Rozhlížel se dlouze kolem sebe, nadzdvíhoval okénko ve střeše ramenem a zase je spustil a podíval se na matraci a dveře, jako by si něco připomínal. (...) Viděl slavník, jak je proleželý od té doby, co tu nebyl, trámy, z kterých jsem sundala obrázek Franze Kafky, který mi kdysi dal Haryček Geduld, snový pohled, kterým jsem si podlepila deník, abych ho nezničila vlhkostí, svíčku na mém italském stolečku s cihlami, srovnanými až nahoru místo chybějící čtvrté nohy.

Stál přede mnou, vzpřímený, s prvou rukou založenou do boku a sevřenou v pěst, a zároveň uvolněně. Nemusel mi říkat, že takhle rád se asi dává fotografovat. Uniforma mu padla, všechny tři stříbrné knoflíky zapnuté, s železným křížem pod levou kapsou vlevo na prsou, nad kterou měl křídýlka Luftwaffe.

„Nemáš to tu nikdy tak zlé, jak by to mohlo zvenku vypadat,“ řekl důstojník.

„Máte krásnou dýku,“ řekla jsem.

„Máš tu víc věcí, než člověk v tvé kůži může potřebovat,“ řekl. (...)

A pomalu si začal rozpínat kabát, aniž mě vyzval, abych mu pomohla. Potom vytáhl, proti mému očekávání, z postranní kapsy kabátu plochou láhev francouzského koňaku. (...)

Rozhlédl se po mansardě a našel pohledem na policiče pod trámem dva koflíky, které jsem dostala od Haryčka Gedulda loni v létě, když myslel, že odjede a pak neodjel a bylo mu trapné mi o ně říkat nazpátek.

„Lidi všech bloků od tvojí ulice na jih jedou zítra transportem, o kterém ještě nikdo neví,“ řekl pomalu. A nalil do obou koflíků tolik, kolik mohl, aby bylo v obou stejně.

„Čekala jsem každý den, že dostanu povolání a jsem připravena,“ řekla jsem. „Můžu se připravit rychleji než za pět minut.“

„Najdeme všichni nakonec, co je nám souzeno,“ řekl důstojník.

Pak mě poučil, jak se taková věc pije, protože jsem mu řekla, že jsme francouzský koňak ještě v životě neokusila, a seděl naproti mně, na místě, kde už jednou seděl a kde sedával většinou pan L.

„Chutná ti to?“ zeptal se mě.

Míst odpovědi jsem mu řekla, že se mi o něm několikrát zdálo a co to bylo. Viděla jsem na něm, že ho to potěšilo, co se mi o něm zdálo, i když jsme mu neřekla všechno. (...)

je to, jak říkám, že nic není jisté, a měla bys být první, kdo by to měl vědět,“ řekl. Za chvíli si podložil pod sebe kabát hedvábnou podšívkou navrch a ležel přede mnou nahý, aniž mě žádal, abych se také svlékla ze všeho. Opasek s dýkou si položil na druhou stranu slavníku, než kde prve seděl, aby to měl po ruce nebo pořád na očích. v jeho očích bylo něco, co v nich nebylo posledně,

ani když tu byl poprvé. (...) Pak shledal, že ho něco tlačí a vytáhl z náprsní kapsy kabátu revolver značky Parabola a položil si ho k dýce.

Dívala jsem se na něj, jak pije, a pak jsem si přeměřila pohledem pistoli a mečik a řekla jsem: „Není to meč a není to už obyčejný nůž,“ a myslela jsem na svůj nůž na otevírání pošty, který jsem dostala dvanáctého listopadu. (...) Zároveň se zmínil, že by ani nechtěl, abych musela vidět zlomek toho, co zažil sám.

Nepochopila jsem hned, jestli chce, abych litovala sebe nebo jeho...

Uvedl případ zdejšího houslisty, který hrál se svým partnerem klavíristou a harmonikářem v místní kavárně, co ho potkalo na východě, jak mu poslal kolega leteckého důstojníka, vojenský lékař, na špatnou stranu čtyři děti, ženu, a přece ten člověk, po odjezdu odtud člen lázeňské kapely, která hrála lidem před sprchami nebo na rampě, měl ve výrazu zlomek vděčnosti, že přežil alespoň sám.

Nevěděla jsem, co je to špatná strana, ale mohla jsem se domyslet. A uvedl, co nadhodila jednou i Ludmila, o matkách, které se musely dívat na to, jak při vystupování transportu z vlaku rozbíjeli vojáci úderem o zeď hlavičky jejich nemluvnatům, a přece bylo i v jejich hrůze vidět drápek, kterým se přidržovaly života.

„Proč chtějí všichni žít za každou cenu?“ divil se důstojník. Řekl, jak dal sám na vybranou matkám, aby poslaly své děti do koupelen jako podmínku, aby směly jít pracovat do muniční továrny, a kolik matek se vzdalo svých dětí, jako by mohly najít ještě možnost udělat si nové.

A pak tu byla druhá věc, která ho tak překvapila, jak to, že statisíce lidí jdou na porážku tak odevzdaně, že nemůže pochopit dvě strany téže mince.

„Šla bych na jejich místě taky,“ řekla jsem. „Proč ne? Na co ještě čekat?“

Snažila jsem se poslouchat drápání krysy v podlaze, ale krysa byla najednou tichá. (...)

Mohla jsem na jeho tváři a ve výrazu jeho očí, jak je přivíral jako kočka, pozorovat každý můj dotek. Chvilími se jeho výraz vzdaloval, jako by nebyl už tady, ale díval se do sebe a dotýkal se něčeho tak vzdáleného, jako je smrt a tajemství, které je spojeno se zrozením člověka. (...)

Slyšela jsem šramotit v rohu pod prkennou podlahou krysu, která tam byla už dlouho a začala být hlučnější než jindy.

Pomáhalo mi celou dobu vědomí, že ráno odjedu transportem, které vždycky odjížděly a po nichž se vracely jen vagony s jinými nebo týmiž lokomotivami a jinými strojvůdci, podle toho, které nádraží nebo které depo mělo volné stroje, aby znovu odjel transport, tisíc, dva tisíce, tři tisíce a v posledních týdnech vždycky pět tisíc lidí najednou...

Ještě prve, když jsme mohli mluvit a ptala jsem se důstojníka, jaký způsobem se na východě sterilizují ženy, odpověděl mi, že mojí matky se to asi už netýká; ale když jsem se zmínila o Mileně nebo Ludmile, řekl, že je prosvěcují v rozkroku rentgenovými paprsky, pokud nejde o operační zákrok.

„Co bys chtěla říkat svým dětem?“ zeptal se.

Ale bylo slyšet z každého jeho slova, jak je mu směšná myšlenka na to, že bych mohla mít někdy děti a co bych jim chtěla asi povídat nebo co bych jim patrně nikdy neřekla. Moje myšlenky se začaly odvíjet tím jediným směrem, kterým se do této chvíle nabíjely. Bylo to jako dynamo, které ze sebe vydává sílu, kterou právě načerpalo. Nebudu mluvit o svých zubech, jak o tom někdy mluvila Ludmila K. A potom ani o krásném mečíku, který stejně jako pistole ležel tak blízko vedle mě. Protože stejně tak blízko, na hromádce, kde jsou moje psací potřeby, ležel zároveň nůž na otevírání dopisů, který jsem dostala současně s tužkou a mýdlem, jak jsem se upamatovala jasně, jako by se to právě stalo. všechno se propojilo se vším. Jako by se ve mně všechno sbíralo, aby to vytvořilo jediný okamžik.

A nechce se mi mluvit ani o místě v boku hrdla, které je ještě citlivější než klín. A ani o výkřiku, když jsem stiskla zuby, jak nejsilněji jsem mohla, jako krysa když se chce vysvobodit z pasti, anebo o výkřiku a změti rukou a pohybů. Nebylo jich ani zpětně tolik; ale zapletly se mi v jediný uzel, který nechci rozplétat.

